

Läsvärd debattbok om identitet – men ingen djupare analys

BOKANMÄLAN

Nyligen sände SVTs program om trosfrågor, *Existens*, ett inslag om vilken skuld dagens kristna har för korståg, häxbränningar och andra brott människor med kristen tro begått genom historien. Jag påminns om inslaget i *Existens* då jag läser Amartya Sens bok, utmärkt översatt av Anna Sörmark. Boken är ett passionerat upprop mot att klassificera människor efter en enda grupptillhörighet. Enligt Sen tillhör vi många olika grupper, som alla bidrar till vår identitet, och ingen identitet kan sägas dominera över alla andra:

Samma person kan, utan motsägelse, vara amerikansk medborgare, komma från Västindien, ha sina rötter i Afrika, vara kristen, liberal, kvinna, vegetarian, långdistanslöpare, historiker, lärare, författare, feminist, heterosexuell, engagerad i kampen för homosexuellas rättigheter ... [s 10]

Enligt Sens perspektiv ligger problemet med diskussionen om kristnas eventuella skuld i ställandet av själva frågan om kristna bör skämmas eller inte, eftersom den utgår från att vi kan se hela kristenheten som en homogen grupp vilken kan tillskrivas olika moraliska egenskaper. Det är att ignorera alla sätt på vilka kristna är olika. Korsfararen och medlemmen i Kristna Freds förenas av tron på en kristen gud, inte i inställningen till att bruka våld mot människor med en annan trosuppfattning.

Sen menar att negligierandet av människors många identiteter inte bara är felaktigt utan också farligt. Sekteristiskt våld drivs av föreställningen om

en överordnad identitet som inte går att välja bort. Känslan av sympati med andra undertrycks då lojalitet med en enda grupp betonas. Ett exempel på detta är de hindu-muslimska upploppen i Dhaka i mitten av 1940-talet som Sen själv upplevde som pojke:

De politiska uppviglare som manade till dödandet [...] lyckades förvandla många annars fredliga människor på båda sidor till hängivna slagskämpar. De övertalades att se sig som hinduer eller muslimer [...] och absolut ingenting mer: Inte som indier, inte som asiater och inte som medlemmar i den allmänna mänskligheten. [s 160]

På ett plan är Sens argument knappast kontroversiellt – få personer förespråkar öppet sekteristiskt våld eller folk-mord. Sens analys avviker dock från standardmallen i sin betoning av människors olikhet i stället för deras likhet. Varför identifiera sig så starkt med en viss grupp när du har så många andra tillhörigheter? Sens perspektiv innebär att han är skeptisk även till välmenande försök att ”skapa dialog” mellan olika grupper, eftersom det kan stärka identifikationen med de grupper som redan står i konflikt med varandra. Av samma skäl är Sen starkt kritisk till Samuel Huntingtons inflytelserika bok *Civilisationernas kamp* (Huntington 2006). Sen menar att Huntingtons uppdelning av världen i olika ”civilisationer” främst baserade på religiös tillhörighet är både överförenklad och farlig eftersom den kan bidra till att skapa just de konflikter den beskriver. Enligt Sen är problemet med *Civilisationernas kamp* alltså inte att Huntington förutspår en kamp mellan civilisationerna, utan själva påståendet att det är meningsfullt att tala om olika civilisationer.

Styrkan hos Sens bok ligger i den väl-talighet med vilken författaren pläderar

Amartya Sen:
Identitet och våld
(övers Anna Sörmark),
Bokförlaget Daidalos,
2006, 184 sidor,
ISBN 91-7173-250-0.

mot ett begränsat synsätt på människan. Sens grundläggande poäng – att vi bör se individen som mer än en del i ett visst kollektiv – är enkel, men som inslaget i *Existens* visar förtjänar den att upprepas. Tyvärr motsvaras dock inte Sens engagemang och eleganta prosa av en lika inträngande analys av ämnet. Sin titel till trots saknar boken en djupare diskussion om varför människor tenderar att identifiera sig starkt med vissa grupper och hur det hänger samman med utövandet av våld. Till exempel diskuterar inte Sen att vissa aspekter av en persons identitet kan upplevas som mer grundläggande än andra, vilket gör att han jämför etnisk och religiös tillhörighet med intressen eller läggning. Därmed ger han heller ingen förklaring till varför det finns ett otal exempel på våldsamma konflikter mellan religiösa och etniska grupper, men knappast några som tagit sin utgångspunkt i olika musiksmak eller skilda fritidsintressen. Sen verkar mena att om vi bara inser att vi själva och andra tillhör många olika kategorier kommer sekteristiskt våld att upphöra. Människor som lystrar till propaganda agerar irrationellt – de glömmar bort att både de själva och andra tillhör en mängd olika grupper. ”Under den hårda brutaliteten finns en begreppsmässig förvirring kring människors identiteter, en förvirring som förvandlar mångdimensionella människor till endimensionella varelser” (s 162).

Det finns dock skäl att tro att orsaken till sekteristiskt våld inte enbart ligger i ett tankefel. Ett återkommande tema i den nationalekonomiska och statsvetenskapliga litteraturen är att etniska eller religiösa grupper kan fungera som naturliga utgångspunkter för att organisera en kamp om resurser. Att välja identitet är i detta perspektiv likvärdigt med att försöka komma med i ett ”vinnande lag”. Denna teori anger

att konflikter kommer att utspelas mellan grupper vars aktiviteter är lätta att koordinera och har en reell förmåga att tillskansa sig resurser. Det kräver i sin tur att gruppen har en viss storlek och är lätt att identifiera.

Forskning inom ett flertal vetenskapliga discipliner tyder också på att förmågan att identifiera sig med en viss grupp människor – och samtidigt ta avstånd från andra – är ett grundläggande mänskligt drag. Till exempel har socialpsykologer visat att det är tämligen lätt att i experiment förmå människor att identifiera sig med en viss grupp. Även om gruppindelningen skett helt slumpmässigt agerar människor mer altruistiskt gentemot dem som tillhör samma grupp.

Benägenheten att identifiera sig med en viss grupp kan vara genetiskt nedärvd. Evolutionspsykologisk forskning har visat att människor agerar mer altruistiskt gentemot dem vars utseende eller beteende signalerar att de står nära varandra genetiskt.

Att tendensen att identifiera sig med vissa människor och därmed utesluta andra kan ha mer djupgående orsaker än vad som diskuteras i Sens bok innebär naturligtvis inte att författarens vädjan mot sekterism behöver vara fruktlös. Precis som människor kan ta intryck av rasistisk propaganda kan de ta intryck av Amartya Sen. Som debattbok är *Identitet och våld* läsvärd, även om den lämnar en del i övrigt att önska som analys av just identitet och våld.

Erik Lindqvist

Ekon dr i nationalekonomi,
Institutet för Näringslivsforskning

REFERENSER

Huntington, S P (2006), *Civilisationernas kamp: Mot en ny världsordning*, Atlantis, Stockholm.